

ВІДГУК

на дисертацію

ЮЛІЇ ІГОРІВНИ ВІНТОНІВ

на тему:

**«Богопокинутість як філософсько-богословська проблема середини
XX століття (за текстами А. Камю та К. С. Луїса)»»,**

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 04 – Богослов'я за спеціальністю 041 – Богослов'я

Актуальність дослідження

«Чи був Бог у Бучі»? «Де був Бог в Ізюмі»? «Бог покинув Ірпінь»? «Чому Бог допустив трагедію Маріуполя»? Цей список запитань можна продовжувати, називаючи імена численних сіл, селищ, містечок, міст України, понівечених і сплюндрованих російськими окупантами. Ці запитання ставлять як люди віруючі, так і ті, хто окреслюють себе атеїстами чи агностиками. Звісно, що кожна з цих двох сторін, шукаючи відповіді на свої запитання, має різні підґрунтя та наводить власні аргументи. Перед сучасними богословами, лідерами релігійних та ціннісних думок, проповідниками та релігієзнавцями тощо сьогодні і завтра стоятиме завдання не лише осмислити український досвід війни у внутрішньо-українському колі, але й транслювати цей досвід і його осмислення на зовні. Як у XX столітті, Бог використовувався у наративах тих, хто легалізував винищення євреїв та інших народів, так і сьогодні Боже ім'я десакралізується у наративах російського православ'я та представників інших конфесій та релігій з метою не лише оправдання винищення українців, але й з ціллю освятити ці беззаконня. З іншого боку, особи, які досвідчили та продовжують досвідчувати богопокинутість, якщо не зараз, то згодом шукатимуть відповідей, шукатимуть інтелектуального, психологічного, духовного слова. Ця дисертація – це спроба поглянути на досвід XX ст. і

надихнутися прикладом інтелектуалів, які не стояли осторонь суспільного болю, не боялися ставити незручні запитання, а шукали відповідей.

Методологія дослідження

У вступі дисертантка чітко окреслює об'єкт дослідження – феномен богопокинутості, та предмет – осмислення досвіду богопокинутості двома мислителями середини ХХ століття А. Камю та К. Люїса. Для реалізації поставлених цілей здобувачка послуговується міждисциплінарним підходом, це дозволяє їй застосувати інтелектуальні здобутки та положення богослов'я, філософії і літературознавчих студій. Методологічним підґрунтям дисертації є феноменологічна герменевтика Поля Рікера та порівняльне богослов'я Катрін Корніл (с. 26). Вихід за кордони та над горизонти конфесійності, все у межах християнства, дозволяють Юлії Вінтонів проаналізувати досвід богопокинутості у текстах А. Камю та К. Люїса багатогранно та різновекторно. Критичне прочитання та використання напрацювань таких дослідників як Ганс Урн фон Бальтазар, Сергій Булгаков, Юрген Мольтманн, Дитрих Бонгеффер, Раймонд Браун, Симона Вайль, Ганна Арендт та ін., так і звернення до різножанрових текстів осіб з оточення А. Камю та К. Люїса вдало контекстуалізують досвід богопокинутості цими двома мислителями та їхнє особисте осмислення цього досвіду.

Джерельна база

Список літератури позначає, що дисертантка у своєму дослідженні опрацювала ключові авторські тексти як в оригіналі, так і в перекладі, а також листи, щоденники та фотоальбоми. Вміння працювати з первинним джерелом є ще одним свідченням наукової зрілості здобувачки. Юлія Вінтонів також активно послуговується розмаїтими критичними розвідками, які дозволяють її обґрунтовувати положення та унаочнити концептуальні засади дослідження. Додатки до дисертації з порівняльними таблицями біблійних текстів, зображення та схеми, життєписні паралелі А. Камю і К. С. Люїса увиразнюють важливі складові дослідження.

Структура праці

Дисертаційна праця чітко та послідовно структурована, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатків.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження феномену богопокинутості»** здобувачка пояснює методологію дослідження обраної теми та окреслює концептуальне тло для осмислення досвіду богопокинутості. Проаналізовано ряд біблійних сюжетів, де тематика богопокинутості заторкується – Йов, автор Псалма 22, Христос на хресті. Також дисертантка у зрізі століть унаочнює, як богопосвячені особи, отці Церкви, філософи, психологи осмислювали власний досвід богопокинутості та давали йому окреслення («смерть Бога», «темна ніч», феномен *saudade*). Такий наскрізний людський досвід богопокинутості, висновує Юлія Вінтонів, – «це не раціональна чи спекулятивна теодіцея та безкрай відчай. Він може починатися як відчай, але через кенозис і прохання “Боже мій, Боже мій...” трансформується в надію» (с. 97).

У другому розділі **«Богопокинутість Христа: компаративний аналіз вибраних текстів Альберта Камю та Клайва Стейплза Люїса»** Юлія Вінтонів безпосередньо переходить до аналізу вибраних текстів А. Камю та К. С. Люїса, зокрема аналізує «Листи до Малкольма» (1964) Люїса та «Бунтівну людину» (1951) Камю та відразу ж зауважує, що спільною закономірністю цих двох теоретиків є тлумачення людськості Христа. Саме досвід богопокинутості зробив Христа «його справжньою людиною» (с. 98) чи «Бог *нарешті* став людиною» (с. 120). У цьому розділі здобувачка також демонструє знання ідей інших богословів та філософів і залучає їх до наукового діалогу з А. Камю та К. С. Люїсом, до прикладу, з міркуваннями Сергія Булгакова про умирання з Христом чи Ганса Урс фон Бальгазара про солідарність Христа з кожним, хто умирає, чи переконаннями Махатма Ганді про ненасильство як спосіб протистояння злу.

У третьому розділі **«Богопокинутість Христа як кенозис Бога-Отця: компаративний аналіз вибраних текстів Альберта Камю та Клайва Стейпла Люїса»** Юлія Вінтонів заглиблюється у питання походження зла та страждання та, як його осмислювали обрані теоретики. В А. Камю проблема зла вербалізована у вислові «бич Божий», у К. С. Люїс – метафорою «мегафону Бога». Обидва вирази підважують усталену самодостатню людську впевненість у розумінні, що зло чи страждання є покаранням за людські гріхи. Коли ця формула не спрацьовує, а страждають невинні, тоді людина зупиняється перед глухим кутом. Чи невинних не існує, бо за Августином, людство несе на собі тягар первородного гріха. В цьому контексті важливим є осмислити образ Бога-Отця: чи може Отець спів-страждати, чи спів-страждав Бог з Христом на хресті? Дисертантка висноує, проаналізувавши вибрані тексти, що «кенозис Сина виявляє кенозис Отця та Святого Духа у досвіді богопокинутості Сина» (с. 199). Волання Ісуса на хресті «Боже, мій Боже» – руйнує спотворений образ Бога-Отця як «великого іконоборця» і демонструє Христову оферту від імені людства возз'єднатися з Богом у момент досвіду богопокинутості. Ба більше, богопокинутість Христа – це вияв любові і солідарності із кожною особою.

Зауваження до дисертації та запитання до дисертантки

У підрозділі 1.2.1 *Страждання праведного Йова: богопокинутість і теодіцея* Юлія Вінтонів пропонує розглянути старозавітну книгу Йова як приклад «філософського вправління в пошуках відповідей на страждання та драми стосунку людини з Богом у момент страждань» (с. 45). Дійсно у класичних біблійних дослідженнях ХХ століття саме крізь призму запитання «чому» тлумачилася ця книга. Однак, ще інший підхід присутній у тлумаченні цієї книги біблістами та дослідниками ХХ ст.: окрім запитання «чому» виринуло запитання «як терпіти чи страждати» (Roland E. Murphy, Harold Kushner). Зрештою, на запитання «чому» біблійний автор книги так і не дає відповіді, й Юлія Вінтонів це влучно зауважує: «Наприкінці Бог говорить своє

слово. Він не говорить про те, чому Йов страждає, а розповідає про світ... і що ніщо не відбувається без волі Божої» (с. 48). Власне у цій частині дисертація бракує оцього другого способу тлумачення досвіду богопокинутості у Книзі Йова: як прожити горе нерозуміння і втрати. Також назагал у підрозділах 1.2.1 та 1.2.2 бракує більшого залучення дисертантки з критичною біблійною літературою (екзегетичними коментарями). Дуже цікавим і влучним є доповненням біблійного контексту образ Юди «як внутрішнього спротиву Христові» (с. 55). Дисертантка дуже оригінально залучає до діалогу митця (Єжи Новосельського) і поета (Данте Аліґ'єрі), канонічні євангельські тексти й літургійно-патристичну традицію. Однак бракує голосу апокрифічних текстів ранньо-християнського періоду, які додають ще один важливий штрих до образу Юди і його досвіду богопокинутості, відчаю, екзистенційної кризи.

У другому розділі дисертантка зауважує, що задум написати «Бунтівну людину» А. Камю та «Листи Малкольма» К. С. Люїс виношували не один рік, тобто ідея була прожита цими мислителями, доки не отримала письмового втілення. Що цікаво, Юлія Вінтонів твердить: «За змістом опуси ... відрізняються, однак очевидно, тема богопокинутості Христа явно турбувала обох, що свідчить не стільки про наукову зацікавленість авторів, скільки про дух часу й потребу говорити про актуальні філософські та богословські проблеми» (с. 100). Екстрапольуйте досвід мислителів на наше сьогодення, які богословські чи ширше духовно-філософські теми, на вашу думку, перш за все отримують наукове осмислення як в українському, так і інших богословських дискурсах. Чи образи Христа та Отця в розмовах і дискусіях можуть набути якихось інших (нових) наголосів? Якими можуть бути богословські раціональні аргументи в процесі осмислення досвіду богопокинутості українців в цій війні?

На стор. 202 дисертантка висновує: «Досвід богопокинутості можна аналізувати тільки з точки зору християнства, адже тільки тут Бог став людиною і сам досвідчив досвід богопокинутості: в Гетсиманському Саду (Мт

26, 3646; Мр 14, 32–52; Лк 22, 39–46), на хресті у безпосередньому вигуку (Мт 27, 46; Мр 15, 34), а також в події зішестя в Ад (Мт 12, 40; Ді 2, 2627; Еф 4, 8–9; 1 Пет 3, 18–19).» Який досвід тоді переживає автор Пс 22, слова якого пізніше лунають на устах Ісуса Христа у євангельських уривках? Чи цим твердженням не заперечується «феноменологічний досвід богопокинутості» (с. 54) автора Псалма, що у Старому Завіті/Єврейській Біблії, які дисертантка аналізувала у першому розділі (1.2.2)? Чи не є вище процитований висновок запереченням чи виключенням твердження дисертантки в контексті пояснення вибору методологічних підходів, зокрема поєднання феноменологічної герменевтики Поля Рикера та міждисциплінарного підходу? Здобувачка стверджує: «... це методологічна основа для спроби проникнути у світ Іншого без втрати власного християнського бачення. Цей метод відрізняється від методів апологетики тим, що виходить не з бажання переконати Іншого, а зустріти» (с. 27-28). У цьому твердженні на стор. 202 також є методологічне зміщення. Перетинаються фактично два досвіди: історичних реалій чи пак людського досвіду, зафіксованого у розмаїтих історичних джерелах (агонія перед стражданням, катування та смерть на хресті), і те, що ми відносимо до домену віри (зшетя в Ад), оскільки раціонально та емпірично цей момент не зафіксований.

Висновок:

Дисертаційне дослідження Юлії Ігорівни Вінтонів на тему «Богопокинутість як філософсько-богословська проблема середини ХХ століття (за текстами А. Камю та К. С. Луїса)» є завершеною самостійною науковою працею, що збагачує поліфонію сучасного українського філософсько-богословського дискурсу та демонструє вміння дисертантки виокремити проблематику суголосну сучасним викликам російської агресії супроти України та релігійним/богословським наративам, які її супроводжують. Актуальність обраної теми дослідження, вибір методологічних підходів, логічна структура, вміння обґрунтувати наукові

положення та робити чіткі висновки, відповідний стиль викладення і коректі посилання на джерела та літературу, публікація результатів в наукових фахових статтях та апробація основних результатів на конференціях, симпозиумах тощо, свідчать про наукову зрілість здобувачки та високий рівень цієї дисертації. Дисертаційна праця відповідає чинним вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» зі змінами і доповненнями, внесеними наказом № 759 МОН України від 31.05.2019 р., а також вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Уряду № 44 від 12.01.2022 р., зі змінами, внесеними Постановою Уряду № 341 від 21.03.2022 р.). Отож, Юлія Вінтонів заслуговує на присудження ступеня доктора філософських наук з галузі знань 04 Богослов'я, спеціальності 041 Богослов'я.

Рецензентка:

кандидат наук з богослов'я
доцентка кафедри біблійних наук
філософсько-богословського факультету
Українського католицького університету

Галина ТЕСЛЮК

